

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

WALTER VAN GERVEN

της 12ης Μαΐου 1992 *

*Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,*

χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεως λόγω συμπλήρωσεως συντάξιμου χρόνου, και

1. Η Equal Opportunities Commission (στο εξής: EOC), η οποία είναι ένας οργανισμός που συστάθηκε με τον Sex Discrimination Act 1975 και έχει ως σκοπό, μεταξύ άλλων, την εξάλειψη των διακρίσεων λόγω φύλου, υπέβαλε αίτηση judicial review (έλεγχος της νομιμότητας των πράξεων της διοικήσεως) ενώπιον του High Court of Justice, Queen's Bench Division (στο εξής: αιτούν δικαστήριο). Με την αίτηση αυτή ζητεί να αναγνωρισθεί ότι ο Secretary of State for Social Security, αρμόδιος υφυπουργός σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, παρέλειψε να προσαρμόσει ορισμένες διατάξεις του Social Security Act 1975 και του Social Security Pensions Act 1975 προς την οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978¹. Στο πλαίσιο της αιτήσεως αυτής, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο το εξής προδικαστικό ερώτημα:

« Σε περίπτωση που:

α) σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, ένα κράτος μέλος έχει ορίσει διαφορετική ηλικία συνταξιοδοτήσεως για τους άνδρες απ' ό,τι για τις γυναίκες (65 έτη για τους άνδρες, 60 έτη για τις γυναίκες) για τη

β) οι εισφορές στο εθνικό σύστημα χρηματοδοτούν μια σειρά παροχών, μεταξύ των οποίων και συντάξεις λόγω συμπλήρωσεως συντάξιμου χρόνου του κρατικού συστήματος

επιτρέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ σ' ένα κράτος μέλος να παρεκκλίνει από την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών του άρθρου 4 της εν λόγω οδηγίας:

i) επιβάλλοντας στους άνδρες να καταβάλλουν εισφορές στο εθνικό σύστημα πέντε έτη περισσότερα απ' ό,τι οι γυναίκες για να δικαιούνται της ίδιας βασικής συντάξεως, και

ii) επιβάλλοντας στους άνδρες που συνεχίζουν αμειβόμενη επαγγελματική δραστηριότητα μέχρι την ηλικία των 65 ετών να εξακολουθούν να καταβάλλουν εισφορές στο εθνικό σύστημα μέχρι την ηλικία αυτή, ενώ οι γυναίκες που έχουν υπερβεί τα 60 έτη δεν υποχρεούνται πλέον να καταβάλλουν εισφορές στο εθνικό σύστημα, ασχέτως του αν συνεχίζουν ή όχι αμειβόμενη δραστηριότητα και μετά την ηλικία αυτή;»

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ολλανδική.

¹ — Οδηγία περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160).

Πριν προτείνω την απάντηση που πρέπει να δοθεί στο ερώτημα αυτό, θα ήθελα να εξετάσω εν συντομία τις σχετικές κοινοτικές και εθνικές διατάξεις.

Η οδηγία 79/7

2. Σύμφωνα με το άρθρο της 1, η οδηγία 79/7 σκοπεί στην προοδευτική εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισεως μεταξύ ανδρών και γυναικών στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως. Τα άρθρα 2 και 3 της οδηγίας οροθετούν το πεδίο εφαρμογής της *ratione personae* και *ratione materiae*. *Ratione personae*, η οδηγία εφαρμόζεται επί του ενεργού πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων των ανεξαρτήτως εργαζομένων, καθώς και επί των συνταξιούχων και των αναπήρων εργαζομένων (άρθρο 2). *Ratione materiae*, η οδηγία εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, στα υπό του νόμου διεπόμενα συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία έναντι των ακολούθων κινδύνων: ασθενείας, αναπηρίας, γήρατος, εργατικού ατυχήματος, επαγγελματικής νόσου και ανεργίας (άρθρο 3, παράγραφος 1, σημείο α').

Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας καθορίζει το περιεχόμενο της αρχής της ίσης μεταχείρισεως ως εξής:

« Η αρχή της ίσης μεταχείρισεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

— το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων και τους όρους πρόσβασης στα συστήματα αυτά,

— την υποχρέωση καταβολής εισφορών και τον υπολογισμό των εισφορών,

— τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσαυξήσεων λόγω συζύγου και προστατευομένου προσώπου και τις προϋποθέσεις διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών. »

Δυνάμει των συνδυασμένων διατάξεων των άρθρων 5 και 8, παράγραφος 1, της οδηγίας, τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να καταργήσουν, εντός προθεσμίας έξι μηνών από την κοινοποίηση της οδηγίας, επομένως από τις 23 Δεκεμβρίου 1984, όλες τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αντίθετες προς την αρχή της ίσης μεταχείρισεως.

Στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας απαριθμούνται ορισμένα θέματα που τα κράτη μέλη μπορούν να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της. Έτσι, δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια να δηλώνουν ότι η αρχή της ίσης μεταχείρισεως δεν εφαρμόζεται όσον αφορά:

« α) τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει και τις συνέπειες που είναι δυνατόν να προκύψουν για άλλες παροχές ».

Σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας, τα κράτη μέλη προβαίνουν περιοδικώς σε εξέταση των θεμάτων που εξαιρούνται κατά την παράγραφο 1 προκειμένου να εξακριβώσουν αν δικαιολογείται, λαμβανομένης υπόψη της κοινωνικής εξέλιξεως, η διατήρηση των εν λόγω εξαιρέσεων.

Τέλος, το άρθρο 8, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας προβλέπει ότι τα κράτη μέλη ενημερώνουν την Επιτροπή για τους λόγους που δικαιολογούν την ενδεχόμενη διατήρηση των υφισταμένων διατάξεων στα θέματα που προβλέπονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, και για τις δυνατότητες μεταγενέστερης αναθεώρησής τους.

Οι Social Security Act 1975 και Social Security Pensions Act 1975

3. Ο Social Security Act 1975 (στο εξής: SSA) διέπει τις εισφορές στο βρετανικό εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης καθώς και τις προβλεπόμενες από το σύστημα αυτό παροχές. Ο νόμος διακρίνει μεταξύ των παροχών που εξαρτώνται από την καταβολή εισφορών (contributory benefits) και αυτών που είναι δυνατό να χορηγούνται χωρίς καταβολή εισφορών (non-contributory benefits). Οι παροχές που συνδέονται με εισφορές — οι μόνες περί των οποίων τίθεται ζήτημα στην υπό κρίση υπόθεση — είναι οι ακόλουθες: παροχές ανεργίας, ασθενείας, αναπηρίας, σύνταξη επιζώντος συζύγου, σύνταξη λόγω συμπλήρωσης συντάξιμου χρόνου (retirement pension) της κατηγορίας Α, που χορηγείται σ' ένα πρόσωπο λόγω των εισφορών που αυτό έχει καταβάλει, και σύνταξη λόγω συμπλήρωσης συντάξιμου χρόνου κατηγορίας Β, που παρέχεται σε γυναίκα λόγω εισφορών που έχουν καταβληθεί από τον σύζυγό της ή σε άνδρα λόγω εισφορών που έχουν καταβληθεί από την αποβιώσασα γυναίκα του.

Το βρετανικό σύστημα αναφορικά με παροχές κοινωνικής ασφάλισης εξαρτώμενες από την καταβολή εισφορών λειτουργεί ως ένα σύστημα κατανομής, υπό την έννοια ότι οι εισφορές που έχουν καταβληθεί σε δεδομένο χρόνο από τους εργοδότες, τους μισθωτούς και τους ανεξαρτήτους επαγγελματίες χρηματοδοτούν τις παροχές που χορηγούνται κατά τον δεδομένο αυτό χρόνο. Εξάλλου, όλες οι

εισφορές κατατίθενται στο ίδιο ταμείο (το National Insurance Fund), το οποίο χρηματοδοτεί τις διάφορες παροχές κοινωνικής ασφάλισης. Συναφώς, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επισημαίνει ότι το ύψος των εισφορών καθορίζεται κατά τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται, στο μέτρο του δυνατού, η ισορροπία μεταξύ εισφορών και παροχών. Εξάλλου, αναφέρει ότι δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί το μέρος των εισφορών ενός εργαζομένου που έχει σχέση με ορισμένες παροχές κοινωνικής ασφάλισης, όπως οι συντάξεις.

Ας μου επιτραπεί τώρα να διευκρινίσω τις διατάξεις του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στο Ηνωμένο Βασίλειο που είναι σχετικές με τις δύο κατηγορίες διατάξεων που αποτελούν το επίκεντρο της υπό κρίση υποθέσεως, δηλαδή i) τις διατάξεις που διέπουν την υποχρέωση καταβολής εισφορών και ii) τις διατάξεις που διέπουν τη χορήγηση συντάξεων λόγω συμπλήρωσης συντάξιμου χρόνου κατηγορίας Α.

4. Τα άρθρα 1 έως 11 του SSA διέπουν την υποχρέωση καταβολής εισφορών. Το άρθρο 1, παράγραφος 2, του SSA διακρίνει τέσσερις κατηγορίες εισφορών:

- i) οι εισφορές της κατηγορίας 1: αυτές είναι εισφορές που συνδέονται με τις απολαβές, εισφορές που πρέπει να καταβάλλονται από τους άνω των δεκαέξι ετών μισθωτούς και τους εργοδότες τους·
- ii) οι εισφορές της κατηγορίας 2: αυτές είναι κατ' αποκοπήν εισφορές που πρέπει να καταβάλλονται, δυνάμει του άρθρου 7 του SSA, από τους άνω των δεκαέξι ετών ανεξαρτήτους επαγγελματίες·

- iii) οι εισφορές της κατηγορίας 3: πρόκειται για εκούσιες εισφορές που δεν ενδιαφέρουν την υπό κρίση υπόθεση και
- iv) οι εισφορές της κατηγορίας 4: δυνάμει του άρθρου 9 του SSA, οι εισφορές αυτές πρέπει να καταβάλλονται από τους ανεξαρτήτους επαγγελματίες βάσει των κερδών που λαμβάνονται υπόψη για τη φορολογία εισοδήματος.

Σε άλλες διατάξεις ορίζεται μέχρι ποίου χρονικού σημείου πρέπει να καταβάλλονται οι εισφορές των κατηγοριών 1, 2 και 4. Το άρθρο 4 του Social Security Pensions Act 1975 (στο εξής: SSPA), όσον αφορά τις εισφορές των κατηγοριών 1 και 2, και η Regulation 58 του Social Security (Contributions) Regulations 1979, όσον αφορά τις εισφορές της κατηγορίας 4, προβλέπουν ότι οι μισθωτοί και οι ανεξάρτητοι επαγγελματίες παύουν να καταβάλλουν εισφορές μετά τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως (πλην όμως οι εργοδότες εξακολουθούν να οφείλουν εισφορές αν οι εργαζόμενοι συνεχίζουν να ασκούν και μετά την ηλικία αυτή αμειβόμενη επαγγελματική δραστηριότητα).

Το άρθρο 27, παράγραφος 1, του SSA διευκρινίζει τι πρέπει να νοείται με την έκφραση « νόμιμη ηλικίας συνταξιοδότησεως » (pensionable age): η ηλικία αυτή έχει καθοριστεί στα 65 έτη για τους άνδρες και στα 60 έτη για τις γυναίκες.

Όπως προκύπτει από τις προαναφερθείσες διατάξεις, ένας μισθωτός ή ανεξάρτητος επαγγελματίας οφείλει να καταβάλλει εισφορές στο υπό του νόμου διεπόμενο βρετανικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως μέχρι την ηλικία των 60 ετών αν πρόκειται για γυναίκα και μέχρι την ηλικία των 65 ετών αν πρόκειται για άνδρα, έστω και αν η γυναίκα συνεχίσει να ασκεί αμειβόμενη επαγγελματική δραστηριότητα και μετά τα 60 ή ο άνδρας και μετά τα 65.

5. Οι διατάξεις που διέπουν τη *χορήγηση συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου κατηγορίας Α* περιλαμβάνονται στον Social Security Act 1975 και τον Social Security Pensions Act 1975. Το άρθρο 6 του SSPA διακρίνει τη βασική σύνταξη που αντιστοιχεί σε σταθερό εβδομαδιαίο ποσό εξαρτώμενο από τον αριθμό των ετών κατά τα οποία καταβάλλονταν εισφορές και την πρόσθετη σύνταξη που συνδέεται προς το εισόδημα², το εβδομαδιαίο ποσό της οποίας εξαρτάται από το ύψος του εισοδήματος βάσει του οποίου καταβάλλονταν εισφορές. Η διάκριση που το αιτούν δικαστήριο μνημονεύει στο προδικαστικό του ερώτημα, σημείο i, αφορά τη βασική σύνταξη, ως προς την οποία τυγχάνουν εφαρμογής οι ακόλουθες διατάξεις.

Το άρθρο 28 του SSA καθορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί κάποιος να ζητήσει τη βασική σύνταξη κατηγορίας Α:

— πρέπει να έχει συμπληρώσει τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως, όπως αυτή καθορίζεται στο άρθρο 27, παράγραφος 1, του SSA, και

— πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις καταβολής εισφορών που μνημονεύονται στο παράρτημα ΙΙΙ του SSA.

Σύμφωνα με την παράγραφο 5 του προαναφερθέντος παραρτήματος ΙΙΙ, για να μπορεί κάποιος να απαιτήσει την πλήρη βασική σύνταξη κατηγορίας Α πρέπει να έχει καταβάλει εισφορές για ορισμένο μέρος (περίπου 90 %) της ενεργού του ζωής. Σε περίπτωση που η ενεργός ζωή υπερβαίνει τα 40 έτη, ο ενδιαφερόμενος άνδρας ή γυναίκα πρέπει, για την

2 — Οι μισθωτοί μπορούν να εξαιρεθούν συμβατικά από το μέρος της κρατικής συμβάσεως που συνδέεται με το εισόδημα και να το αντικαταστήσουν από ένα « συμβατικά αποκλειόμενο » (contracted-out) επαγγελματικό σύστημα.

ακρίβεια, να έχει καταβάλει εισφορές για διάστημα ίσο προς τον αριθμό των ετών της ενεργού του ζωής *πλην πέντε*. Για λόγους συντομίας, θα αναφέρω στο εξής τον κανόνα αυτό ως τον « κανόνα του 90 % ».

Το άρθρο 27, παράγραφος 2, του SSA καθορίζει τι πρέπει να νοείται με την έκφραση « ενεργός ζωή » (working life): ο αριθμός των πλήρων φορολογικών ετών μεταξύ της ηλικίας των δεκαέξι ετών και της νομίμου ηλικίας συνταξιοδότησεως (ή του θανάτου αν αυτός έχει επέλθει νωρίτερα). Ο ορισμός αυτός, συνδυαζόμενος με τον ορισμό της εννοίας της « νομίμου ηλικίας συνταξιοδότησεως », συνεπάγεται ότι η πλήρης « ενεργός ζωή » είναι 49 έτη για τους άνδρες και 44 έτη για τις γυναίκες. Επομένως, για να δικαιούνται οι άνδρες πλήρους βασικής συντάξεως κατηγορίας Α, πρέπει, ενόψει του προαναφερθέντος κανόνα του 90 %, να έχουν καταβάλει εισφορές επί 44 έτη, ενώ, για την ίδια σύνταξη, οι γυναίκες πρέπει να έχουν καταβάλει εισφορές επί 39 έτη.

Σύμφωνα με το άρθρο 33 του SSA, είναι δυνατό να θεσπιστούν διατάξεις δυνάμει των οποίων ένας άνδρας που δεν έχει καταβάλει εισφορές επί 44 έτη ή μία γυναίκα που δεν έχει καταβάλει εισφορές επί 39 έτη, να μπορεί, παρ' όλ' αυτά, να λάβει τη βασική σύνταξη, έστω και μειωμένη. Συναφώς, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου διευκρινίζει ότι ένας μισθωτός ή ανεξάρτητος επαγγελματίας δικαιούται, υπό το ισχύον σύστημα, βασικής συντάξεως αναλογικής προς τον αριθμό ετών για τα οποία κατέβαλλε εισφορές, τουλάχιστον εφόσον κατέβαλλε εισφορές για διάστημα μεγαλύτερο του 25 % της ενεργού του ζωής. Εξάλλου, η EOC επιστά την προσοχή επί της ακολούθου συνεπείας του συστήματος αυτού: ένας άνδρας που έχει καταβάλει εισφορές επί 39 έτη λαμβάνει βασική σύνταξη κατώτερη αυτής που λαμβάνει μια γυναίκα που έχει καταβάλει εισφορές στο υπό του νόμου διεπόμενο σύστημα για τον ίδιο αριθμό ετών.

Όπως προκύπτει από την απάντηση της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου σε σχετική ερώτηση του Δικαστηρίου, οι άνδρες και οι γυναίκες που έχουν φθάσει τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως μπορούν να ζητήσουν να τους χορηγηθεί σύνταξη έστω και αν εξακολουθούν να ασκούν και μετά την ηλικία αυτή αμειβόμενη δραστηριότητα. Ωστόσο, μπορούν επίσης να αναβάλουν τη λήψη της συντάξεως κατά πέντε, κατ' ανώτατο όριο, έτη μετά τη συμπλήρωση της νομίμου ηλικίας συνταξιοδότησεως, δηλαδή μέχρι την ηλικία των 65 ετών για τις γυναίκες και των 70 ετών για τους άνδρες, χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να καταβάλλουν εισφορές κατά την περίοδο αυτή. Η καθυστερημένη χορήγηση της συντάξεως έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ποσού της.

Το περιεχόμενο του προδικαστικού ερωτήματος

6. Οι διάδικοι της διαφοράς της κύριας δίκης συμφωνούν επί ορισμένων σημείων.

Πρώτον, είναι και οι δύο της γνώμης ότι η διάταξη του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, με την οποία έχει συγκεκριμενοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, είναι αρκούντως ακριβής και ανεπιφύλακτη κατά συνέπεια, έστω και αν αυτή δεν έχει τύχει εφαρμογής, είναι δυνατή, ύστερα από τις 23 Δεκεμβρίου 1984 — δηλαδή την ημερομηνία εκπνοής της προβλεπόμενης από την οδηγία προθεσμίας για τη μεταφορά της —, η επίκλησή της από τους πολίτες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων προκειμένου να εμποδιστεί η εφαρμογή εθνικής διατάξεως μη σύμφωνης προς το άρθρο αυτό³.

3 — Βλ. εν προκειμένω ιδίως τις αποφάσεις της 4ης Δεκεμβρίου 1986, 71/85, FNV (Συλλογή 1986, σ. 3855): της 24ης Ιουνίου 1987, 384/85, Borrie Clarke (Συλλογή 1987, σ. 2865), και της 11ης Ιουλίου 1991, C-31/90, Johnson (Συλλογή 1991, σ. 1-3723, σκέψη 34).

Δεύτερον, και οι δύο διάδικοι φρονούν ότι, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, απαγορεύονται οι στηριζόμενες στο φύλο διακρίσεις, που αφορούν (ιδίως) τους « όρους πρόσβασης » στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (πρώτη περίπτωση), την « υποχρέωση καταβολής εισφορών » (δεύτερη περίπτωση) και τον « υπολογισμό των παροχών » (τρίτη περίπτωση), εκτός αν οι εν λόγω διακρίσεις εμπíπτουν σε μια από τις προβλεπόμενες στο άρθρο 7, παράγραφος 1, εξαιρέσεις.

Τρίτον, αμφότεροι παραδέχονται ότι δυνάμει της προαναφερθείσας εξαιρέσεως του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', και κατά παρέκκλιση του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, το Ηνωμένο Βασίλειο μπορεί να εξαιρέσει την « πρόσβαση » στο υπό του νόμου διεπόμενο σύστημα των συντάξεων γήρατος λόγω συμπλήρωσεως συντάξιμου χρόνου από την προϋπόθεση της συμπλήρωσεως διαφορετικής, ανάλογα με το φύλο, νομίμου ηλικίας συνταξιοδοτήσεως.

Τέλος, οι διάδικοι συμφωνούν ότι οι προαναφερθείσες διατάξεις του υπό του νόμου διεπομένου βρετανικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης συνεπάγονται τις δύο μορφές διακρίσεως που η Διάταξη περί παραπομπής του αιτούντος δικαστηρίου περιγράφει ως εξής:

- i) για να δικαιούται πλήρους βασικής συντάξεως κατηγορίας Α, ο άνδρας οφείλει να καταβάλλει εισφορές επί 44 έτη, ενώ η γυναίκα μόνο επί 39 έτη·
- ii) ο ηλικίας 60 έως 64 ετών άνδρας που ασκεί αμειβόμενη δραστηριότητα οφείλει να καταβάλλει εισφορές ενώ η ίδιας ηλικίας

γυναίκα που ασκεί αμειβόμενη δραστηριότητα δεν υποχρεούται να πράττει το ίδιο.

7. Σύμφωνα με την ΕΟΚ, οι προαναφερθείσες στα σημεία i και ii διατάξεις είναι ασυμβίβαστες με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως διότι συνεπάγονται δυσμενή διάκριση όσον αφορά την « υποχρέωση καταβολής εισφορών » περί της οποίας γίνεται μνεία στο άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας· εξάλλου ο εν λόγω οργανισμός φρονεί ότι και η διάταξη του σημείου i εισάγει διάκριση όσον αφορά τον « υπολογισμό των παροχών » που μνημονεύεται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, διότι, όπως παρατηρεί, ένας άνδρας που κατέβαλλε εισφορές επί 39 έτη λαμβάνει σύνταξη μικρότερη απ' ό,τι μια γυναίκα που κατέβαλλε εισφορές για το ίδιο διάστημα.

Από την πλευρά της, η Επιτροπή επισημαίνει ότι όλες αυτές οι διακρίσεις αποτελούν συνέπεια της υποχρέωσης, όσον αφορά μισθωτούς και ανεξαρτήτους επαγγελματίες, καταβολής εισφορών μέχρι τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδοτήσεως η οποία διαφέρει ανάλογα με το φύλο. Φρονώ ότι η άποψη αυτή είναι ορθή. Αν αντιλαμβάνονται ορθώς, η διάταξη αυτή δεν σημαίνει μόνο ότι ένας ενεργού ηλικίας άνδρας υποχρεούται να καταβάλλει εισφορές μεταξύ 60 και 65 ετών, ενώ μια ενεργού ηλικίας γυναίκα της ίδιας ηλικίας δεν φέρει τέτοια υποχρέωση, αλλά αποτελεί, επίσης, την αιτία της δυσμενούς διακρίσεως που αφορά τον υπολογισμό της βασικής συντάξεως. Πράγματι, δυνάμει του βρετανικού συνταξιοδοτικού συστήματος, όλοι οι μισθωτοί και ανεξάρτητοι επαγγελματίες, και των δύο φύλων, υπόκεινται στον προαναφερθέντα κανόνα του 90 %, σύμφωνα με τον οποίο μόνο τα πρόσωπα που έχουν καταβάλει εισφορές για διάστημα αντιστοιχούν περίπου στο 90 % της « ενεργού τους ζωής » (δηλαδή την περίοδο μεταξύ της ηλικίας των δεκαέξι ετών και της νομίμου ηλικίας συνταξιοδοτήσεως που διαφέρει ανάλογα με το φύλο) λαμβάνουν πλήρη βασική σύνταξη. Επομένως, το αν ένας άνδρας οφείλει να καταβάλλει για μεγαλύτερο διάστημα απ'

ό,τι για γυναίκα για να δικαιούται της ίδιας συντάξεως, τούτο δεν προκύπτει από τον κανόνα του 90 %, αυτόν καθεαυτό, ο οποίος εφαρμόζεται ομοιότροπως και επί των δύο φύλων, αλλά, στην πραγματικότητα, από την υποχρέωση καταβολής εισφορών μέχρι τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως, που είναι διαφορετική ανάλογα με το φύλο και η οποία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για τον υπολογισμό της « ενεργού ζωής ».

8. Ενόψει των ανωτέρω θεωρήσεων, νομίζω ότι με το προδικαστικό ερώτημα ζητείται κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', της οδηγίας 79/7 επιτρέπει σ' ένα κράτος μέλος να παρεκκλίνει από την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας, απαιτώντας από τους άνδρες και τις γυναίκες να καταβάλλουν μέχρι τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως εισφορές για τη χρηματοδότηση των υπό του νόμου προσδιοριζομένων παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, μεταξύ των οποίων και οι συντάξεις γήρατος και συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου, με τις συνέπειες που απορρέουν σχετικώς για τον υπολογισμό των εν λόγω συντάξεων όταν, σ' αυτό το κράτος μέλος, έχει καθοριστεί δυνάμει της προαναφερθείσας διατάξεως, διαφορετική, ανάλογα με το φύλο, νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως.

Κατά την εξέταση του ερωτήματος αυτού, θεωρώ ως δεδομένο ότι η προβλεπόμενη από την προαναφερθείσα διάταξη της οδηγίας 79/7 εξαίρεση είναι έγκυρη, καίτοι επιτρέπει στα κράτη μέλη τη διατήρηση διατάξεων ασυμμετρίσεων με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών, αρχή που έχει αναγνωρισθεί από το Δικαστήριο ως θεμελιώδης⁴. Άλλωστε, ούτε το αιτούν δικαστήριο, ούτε οι διάδικοι, ούτε η Επιτροπή έχουν αμφισβητήσει το κύρος της διατάξεως αυτής.

4 — Απόφαση της 15ης Ιουνίου 1978, 149/77, Defrenne (Jurispr. 1978, σ. 1365, σκέψη 27). Βλ. επίσης την απόφαση της 20ής Μαρτίου 1984, 75/82 και 117/82 (Συλλογή 1984, σ. 1509, σκέψη 16).

Εξάλλου, ήδη το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως αποφανθεί σχετικά με την προαναφερθείσα διάταξη χωρίς ουδέποτε να εκφράσει αμφιβολίες ως προς το κύρος της^{5,6}.

Η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα

9. Σύμφωνα με το άρθρο της 7, παράγραφος 1, σημείο α', η οδηγία 79/7 δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της τον « καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδότησεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει και τις συνέπειες που είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές ».

Εν προκειμένω τίθεται το ερώτημα ποια είδη διακρίσεων επιτρέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α': πρόκειται μόνο για διακρίσεις σχετικά με το χρονικό σημείο κατά το οποίο καταβάλλονται οι σχετικές παροχές, όπως διατείνεται η ΕΟΚ, ή πρόκειται και για διακρίσεις αναφορικά με την έκταση της υποχρεώσεως καταβολής εισφορών για τη λήψη των εν λόγω

5 — Βλ. την απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 1982, 19/81, Συλλογή 1982, σ. 554, τις τρεις αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 1986, 151/84, Roberts (Συλλογή 1986, σ. 703), 152/84, Marshall (Συλλογή 1986, σ. 723), και 262/84, Beets-Propser (Συλλογή 1986, σ. 773), και την απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889).

6 — Ορθώς η Γερμανική Κυβέρνηση παρατηρεί ότι το κοινοτικό νομικό πλαίσιο εντός του οποίου πρέπει να δρευθεί η απάντηση στο υπό κρίση προδικαστικό ερώτημα παρουσιάζει αισθητές διαφορές με το αντίστοιχο πλαίσιο της προαναφερθείσας αποφάσεως Barber. Πράγματι, το υπό κρίση ερώτημα αφορά νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως με την οποία εισάγεται διάκριση ανάλογα με το φύλο όσον αφορά τη χορήγηση υπό του νόμου καθοριζομένων παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως (μεταξύ των οποίων συντάξεις), οι οποίες, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. τις αποφάσεις της 25ης Μαΐου 1971, 80/79, Defrenne, Jurispr. 1971, σ. 455, και την προαναφερθείσα απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, Barber, σκέψεις 22 και 23), δεν εμπίπτουν στην έννοια της « αμοιβής » σύμφωνα με το νόημα του άρθρου 199 της Συνθήκης ΕΟΚ, ενώ τα προδικαστικά ερωτήματα που είχαν υποβληθεί στο πλαίσιο της υποθέσεως Barber αφορούσαν νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως με την οποία εισάγονταν διάκριση ανάλογα με το φύλο όσον αφορά τη χορήγηση υποκατάστατης ιδιαιτικής (contracted-out) επαγγελματικής συντάξεως η οποία σαφώς αποτελεί όπως έκρινε το Δικαστήριο με την εν λόγω απόφαση, « αμοιβή » κατά την έννοια του άρθρου 199 της Συνθήκης ΕΟΚ.

παροχών καθώς και τον υπολογισμό των παροχών αυτών, όπως ισχυρίζεται η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου;

Όσον αφορά την απάντηση που πρέπει να δοθεί στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα, η διάταξη του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', ελάχιστη βοήθεια προσφέρει. Πιο συγκεκριμένα, δεν απαντάται σ' αυτήν κανένα στοιχείο που να στηρίζει την άποψη της EOC ότι η έκφραση «για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει» που περιλαμβάνεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', αντιστοιχεί στην έκφραση οι «όροι πρόσβασης» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, και ότι απ' αυτό μπορεί εν προκειμένω να συναχθεί ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α, αναφέρεται αποκλειστικά στην άνιση μεταχείριση όσον αφορά το χρονικό σημείο κατά το οποίο χορηγείται η σύνταξη. Αν και οι δύο εκφράσεις σημαίνουν το ίδιο πράγμα, γιατί τότε η διατύπωσή τους είναι διαφορετική; Εξάλλου, από το δεύτερο μέρος της φράσεως του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', προκύπτει ότι η εξαίρεση που αυτό προβλέπει περιλαμβάνει τις *συνέπειες* που μπορεί να απορρέουν, όσον αφορά άλλες παροχές, από τον καθορισμό διαφορετικής νόμιμης ηλικίας συνταξιοδότησεως⁷. Με τις προαναφερθείσες αποφάσεις Roberts (σκέψη 36), Marshall (σκέψη 37) και Beets-Propser (σκέψη 39), το Δικαστήριο αποφάνθηκε, γενικώς, σχετικά με τη διάταξη αυτή, ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', «αφορά (μόνον) τις συνέπειες που έχει το όριο ηλικίας για τις παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως». Νομίζω ότι η διατύπωση αυτή καλύπτει και τις συνέπειες, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών, που απορρέουν από τον καθορισμό ορίου ηλικίας για τις *ίδιες* τις συντάξεις γήρατος και συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου. Επομένως, αν υπο-

τεθεί ότι το περιεχόμενο του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', επιτρέπει να συναχθούν στοιχεία κατάλληλα για να δοθεί απάντηση στο υπό εξέταση ερώτημα, τα στοιχεία αυτά φαίνεται να ευνοούν τη θέση που υποστηρίζει η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου.

10. Εν πάση περιπτώσει, οι διάδικοι συνομολογούν ότι μόνο οι διακρίσεις που έχουν *σχέση* με τον καθορισμό διαφορετικής, ανάλογα με το φύλο, νομίμου ηλικίας συνταξιοδότησεως λαμβάνονται υπόψη. Εντούτοις, οι γνώμες τους δίστανται όσον αφορά το ζήτημα ποιο εύρος πρέπει πράγματι να δοθεί στη σχέση αυτή.

Ενόψει του κατ' εξαίρεση χαρακτήρα του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', και της νομολογίας του Δικαστηρίου, κατά την οποία οι διατάξεις που συνεπάγονται παρέκκλιση από τη θεμελιώδη αρχή της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών πρέπει να ερμηνεύονται στενά⁸, η EOC και η Επιτροπή φρονούν, όπως έχω ήδη αναφέρει, ότι η προαναφερθείσα διάταξη επιτρέπει μόνο τις διακρίσεις που είναι αναγκαίες για τη συνέχιση της χορήγησης παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως σε διαφορετική, ανάλογα με το φύλο, ηλικία. Σύμφωνα με την Επιτροπή, δεν είναι αδύνατο να απαιτείται από άνδρες και γυναίκες να υπόκεινται στην ίδια υποχρέωση καταβολής εισφορών για τον ίδιο χρόνο, η δε ανισότητα ως προς τη μεταχείριση να περιορίζεται μόνο στο χρονικό σημείο κατά το οποίο αρχίζει να χορηγείται σύνταξη (για τους άνδρες, π.χ., πέντε έτη αργότερα απ' ό,τι για τις γυναίκες). Εξάλλου, το βρετανικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως ήδη προβλέπει, στην περίπτωση των γυναικών ή των ανδρών που συνεχίζουν να ασκούν αμειβόμενη

7 — Και η διάταξη αυτή προσφέρεται για ερμηνεία. Έτσι, στην υπόθεση C-328/91, Thomas, ως προς την οποία δεν έχει εισέτι τελεματιστεί η έγγραφη διαδικασία, το House of Lords ερωτά αν το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', δεύτερο σκέλος της φράσεως, της οδηγίας 79/7 μπορεί να τύχει εφαρμογής όσον αφορά διακρίσεις αναφορικά με τη χορήγηση, σε διαφορετική ηλικία, παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως όπως η severe disablement allowance (επίδομα βαρείας αναπηρίας) και η invalid care allowance (επίδομα φροντίδας αναπήρου).

8 — Βλ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις Roberts (σκέψη 35), Marshall (σκέψη 36) και Beets-Propser (σκέψη 38).

δραστηριότητα και πέραν, αντίστοιχα, της ηλικίας των 60 ή των 65 ετών, αποσύνδεση του χρονικού σημείου κατά τον οποίο τερματίζεται η υποχρέωση καταβολής εισφορών από το χρονικό σημείο κατά τον οποίο χορηγείται η σύνταξη (ανωτέρω, παράγραφος 4). Κατά συνέπεια, η Επιτροπή είναι της γνώμης, υπό την επιφύλαξη όμως της επιβεβαίωσης του εθνικού δικαστηρίου, ότι δεν υφίσταται ο αναγκαίος σύνδεσμος μεταξύ των επιδικών διακρίσεων και του καθορισμού νομίμου ηλικίας συνταξιοδότησεως.

Αντιθέτως, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου φρονεί ότι ο σύνδεσμος μεταξύ του καθορισμού διαφορετικής νομίμου ηλικίας συνταξιοδότησεως, ανάλογα με το φύλο, και των επιτρεπομένων διακρίσεων που απορρέουν εν προκειμένω πρέπει να εκτιμηθεί υπό το φως της αρχής της αναλογικότητας. Τούτο καταδεικνύει ότι η συνιστώσα παρέκκλιση διάταξη του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', καλύπτει και τις συνεπαγόμενες δυσμενείς διακρίσεις συνέπειες που είναι και κατάλληλες και αναγκαίες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από την εν λόγω διάταξη σκοπού. Ο σκοπός αυτός συνίσταται, ιδίως, στην εξασφάλιση της οικονομικής ισορροπίας των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών που έχουν καθορίσει διαφορετική, ανάλογα με το φύλο, νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως. Επομένως, κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η (προσωρινή) διατήρηση της υποχρέωσης καταβολής εισφορών μέχρι τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως, η οποία διαφέρει ανάλογα με το φύλο, είναι αναγκαία για την εξασφάλιση της οικονομικής ισορροπίας του σχετικού βρετανικού συστήματος.

11. Είναι αναμφίβολως ορθό ότι, λόγω της ασαφείας του περιεχομένου του, το πεδίο του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', πρέπει να προσδιορισθεί ενόψει του επιδιωκόμενου από τη διάταξη αυτή σκοπού. Εξάλλου, με την απόφασή του Johnston⁹, το Δικαστήριο, στο

πλαίσιο της ίσης μεταχειρίσεως που έχει καθιερωθεί με την οδηγία 76/207/ΕΟΚ¹⁰ αποφάνθηκε ως εξής:

«κατά τον καθορισμό της έκτασης κάθε παρέκκλισης από ατομικό δικαίωμα, όπως η καθιερωθείσα από την οδηγία ισοτιμία μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, πρέπει να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας, που αποτελεί μέρος των γενικών αρχών του δικαίου που συνιστούν τη βάση της κοινοτικής έννομης τάξης. Η αρχή αυτή απαιτεί όπως οι παρεκκλίσεις μη υπερβαίνουν τα όρια των ενεργειών που είναι κατάλληλες και αναγκαίες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού (...)».

Εντούτοις, από τις αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας 79/7 δεν προκύπτει κανένα στοιχείο σχετικά με τον επιδιωκόμενο από το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', σκοπό. Η μόνη αιτιολογική σκέψη που έχει σχέση με παρέκκλιση από την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως είναι η τρίτη, όπου διευκρινίζεται, σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, ότι η εν λόγω αρχή δεν θίγει την εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν την προστασία της γυναίκας λόγω μητρότητας και ότι, εντός αυτού του πλαισίου, δύναται τα κράτη μέλη να θεσπίζουν υπέρ των γυναικών ειδικές διατάξεις προοριζόμενες να εξαλείψουν τις ανισότητες που υπάρχουν στην πράξη. Ωστόσο, προκειμένου περί του άρθρου 7, παράγραφος 1, η αιτιολογική σκέψη δεν είναι καθόλου διαφωτιστική. Εντούτοις, από τη φύση των θεμάτων που μνημονεύονται σ' αυτή τη διάταξη, πρέπει να συναχθεί ότι τα περισσότερα απ' αυτά αφορούν τον καθορισμό

10 — Οδηγία του Συμβουλίου της 9ης Φεβρουαρίου 1976 περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και πρόωθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70).

9 — Απόφαση της 15ης Μαΐου 1986, 222/84 (Συλλογή 1986, σ. 1651, σκέψη 38).

παροχών, συγκεκριμένως γήρατος, υπέρ ή λόγω της συζύγου η οποία, εξαιτίας ακριβώς των σπουδών των τέκνων της, απασχολήθηκε στο σπίτι της για ορισμένη περίοδο της ζωής της. Εξάλλου, από τις διατάξεις των άρθρων 7, παράγραφος 2, και 8, παράγραφος 2, προκύπτει ότι οι εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, πρόκειται να εξαλειφθούν ύστερα από ορισμένο χρόνο, « λαμβανομένης υπόψη της κοινωνικής εξέλιξης », και ότι στο κράτος μέλος που έκανε χρήση των επιτρεπουσών παρεκκλίσεις διατάξεων εναπόκειται η δικαιολόγηση, υπό τον έλεγχο της Επιτροπής, της ανάγκης διατήρησης των εθνικών μέτρων που στηρίζονται στις διατάξεις αυτές και η εξέταση της δυνατότητας αναθεώρησής τους.

12. Όσο πενιχρά και αν είναι τα λίγα αυτά στοιχεία επιτρέπουν, ωστόσο, να συναχθεί ότι η προβλεπόμενη από το άρθρο 7, παράγραφος 1, δυνατότητα παρεκκλίσεως παρασχέθηκε στα κράτη μέλη τα οποία, όσον αφορά ορισμένες παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως και/ή τις σχετικές εισφορές, λαμβάνουν υπόψη το δεδομένο, το οποίο ήταν περισσότερο έντονο κατά τον χρόνο της ενάρξεως ισχύος της οδηγίας απ' ό,τι είναι σήμερα, ότι οι γυναίκες δεν απασχολούνται επαγγελματικά ή απασχολούνται για μικρότερο διάστημα απ' ό,τι οι άνδρες. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας επέτρεψε στα κράτη μέλη να διατηρήσουν προσωρινώς τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν σχετικώς υπέρ των γυναικών και τα μειονεκτήματα που αντιστοιχούν για τους ενεργούς άνδρες όσον αφορά την υποχρέωση καταβολής εισφορών και/ή τη χορήγηση παροχών, χωρίς όμως να διευκρινίσει για πόσο χρόνο θα διατηρούνταν η ανισότητα αυτή. Γεγονός πάντως είναι ότι τα οικεία κράτη μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να ελέγχουν και να δικαιολογούν συνεχώς την ανάγκη διατήρησης της καταστάσεως αυτής και να εξαλείψουν, ευθύς ως αυτό καταστεί δυνατό, την εξ αυτής απορρέουσα ανισότητα.

Δεν δόθηκε καμιά εξήγηση που να δικαιολογεί την περίοδο χάριτος που κατ' αὐτόν τον τρόπο παρασχέθηκε στα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη. Παρ' όλ' αυτά, νομίζω ότι θα μπορούσε, λογικώς, να θεωρηθεί ότι ο λόγος αυτός έγκειται στην ανάγκη, προκειμένου άνδρες και γυναίκες να τυγχάνουν της ίδιας ακριβώς μεταχειρίσεως όσον αφορά τα μνημονευόμενα στο άρθρο 7, παράγραφος 1, θέματα, να αναθεωρηθεί ολόκληρο το σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως κατά τρόπο συνεπή και οικονομικώς ισόρροπο, συμπεριλαμβανομένης της αναδιαρθρώσεως του συστήματος εισφορών και παροχών. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την αναφερόμενη στο άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', δυνατότητα παρεκκλίσεως, η ευθυγράμμιση της νομίμου ηλικίας συνταξιοδοτήσεως όσον αφορά άνδρες και γυναίκες συνεπάγεται έναν νέο υπολογισμό εισφορών και παροχών — όσον αφορά το μέλλον, αλλά ενόψει των διατάξεων που έχουν θεσπιστεί κατά το παρελθόν χωρίς να ληφθεί υπόψη ο κανόνας της ισότητας — και αναθεώρηση της νομοθεσίας άλλων επίσης τομέων της κοινωνικής ασφαλίσεως, κατά το μέτρο που εμπλέκεται εν προκειμένω η ηλικία συνταξιοδοτήσεως.

13. Όσον αφορά την απάντηση που πρέπει να δοθεί στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα, οι προηγούμενες διαπιστώσεις επιτρέπουν τη συναγωγή δύο σημείων, εκ των οποίων το πρώτο αφορά το πεδίο της διατάξεως του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', της οδηγίας, και το δεύτερο την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, η οποία, σύμφωνα με το Δικαστήριο (βλ. ανωτέρω παράγραφο 11) περιορίζει την έκταση των παρεκκλίσεων από την αρχή της ισότητας.

Προκειμένου περί του πρώτου σημείου, φρονάω ότι από τη μη ύπαρξη διαχρονικών περιορισμών, όσον αφορά τη μεταβατική περίοδο που προβλέπεται για την κατάργηση της παρεκ-

κλίσεως από την αρχή της ισότητας που επιτρέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', καταδεικνύεται ότι η σενή ερμηνεία που υποστηρίζουν η ΕΟΚ και η Επιτροπή δεν είναι ορθή. Πράγματι, αν, όπως ισχυρίζονται η ΕΟΚ και η Επιτροπή, αυτή η δυνατότητα παρεκκλίσεως επέτρεπε *μόνο* στα κράτη μέλη να μεταχειρίζονται διαφορετικά άνδρες και γυναίκες όσον αφορά τον χρόνο γενέσεως του δικαιώματος συνταξιοδότησεως και δεν κάλυπτε και άλλες οικονομικές και νομοθετικές συνέπειες απορρέουσες από την ύπαρξη διαφορετικής νομίμου ηλικίας συνταξιοδότησεως, οι διακρίσεις σχετικά με τις τελευταίες αυτές συνέπειες έπρεπε να έχουν καταργηθεί ευθύς μετά τη λήξη της προθεσμίας (που είναι ήδη αρκετά μεγάλη) μεταφοράς της οδηγίας 79/7 και η μεταβατική περίοδος (ακόμα μεγαλύτερη) που προβλέπεται από το άρθρο 7, παράγραφος 2, δεν θα ίσχυε στην περίπτωση αυτή. Αν η ερμηνεία αυτή είναι ορθή, τότε δεν μπορεί να καταλάβω για ποιο λόγο, για την εξέταση (και την αναθεώρηση) των εθνικών μέτρων που στηρίζονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο α', ερμηνευόμενο τόσο στενά, έπρεπε να προβλεφθεί μια περίοδος μεταφοράς περισσότερο μακρά απ' ό,τι η κανονική περίοδος.

Προκειμένου περί του δευτέρου σημείου, είμαι της γνώμης ότι, σε μια αλληλουχία όπως η εξεταζόμενη, η αρχή της αναλογικότητας παίζει ρόλο λιγότερο σημαντική απ' ό,τι συνήθως. Πράγματι, η αρχή αυτή έχει ως αποτέλεσμα να υποχρεώνονται ο δικαστής να σταθμίσει το συμφέρον που επιδιώκει ο σχετικός κανόνας (εν προκειμένω, η συνιστώσα παρέκκλιση διάταξη του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α', και οι στηριζόμενες σ' αυτό εθνικές ρυθμίσεις) και το συμφέρον που ο κανόνας αυτός προσβάλλει (εν προκειμένω η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως): η προσβολή του τελευταίου συμφέροντος δεν μπορεί να υπερβαίνει τα όρια αυτού που είναι κατάλληλο και αναγκαίο για την προστασία του πρώτου συμφέροντος.

Σε μια περίπτωση όπως η προκειμένη, όπου οι ίδιοι οι σχετικοί κανόνες — κυρίως τα άρθρα 7, παράγραφος 2, και 8, παράγραφος 2, της οδηγίας — προβλέπουν διαδικασία εκτιμήσεως των συμφερόντων, δεν νομίζω ότι η πραγματοποίηση της εκτιμήσεως αυτής εμπίπτει, κατά κανόνα, στα ίδια τα δικαστήρια. Υπό τέτοιες περιστάσεις, νομίζω ότι τα δικαστήρια μπορούν να πράττουν κάτι τέτοιο όπως κατ' εξαίρεση, π. χ. αν προκύπτει ότι δεν έχει τηρηθεί από το οικείο κράτος μέλος κατά γράμμα η διαδικασία που προβλέπεται από τους σχετικούς κανόνες πράγμα που η Επιτροπή δεν ισχυρίζεται εν προκειμένω¹¹, ή διότι προκύπτει ότι οι εισαχθείσες διακρίσεις θα μπορούσαν να εξαλειφθούν χωρίς υπερβολικές νομοθετικές και οικονομικές δυσχέρειες, δηλαδή, εν προκειμένω, αν, όσον αφορά τις σχετικές με διακρίσεις περιπτώσεις που αναφέρει το αιτούν δικαστήριο, οι άνδρες μπορούσαν να τύχουν μεταχειρίσεως ίσης προς αυτής που επιφυλάσσεται στις γυναίκες¹² χωρίς η συνοχή και/ή η οικονομική ισορροπία του σχετικού εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως (λόγοι για τους οποίους δόθηκε προθεσμία στο κράτος μέλος: βλ. ανωτέρω παράγραφο 12) να διακινδυνεύσουν σοβαρώς¹³. Στο αιτούν δικαστήριο εναποκειται ο έλεγχος του τελευταίου αυτού σημείου.

11 — Οποσδήποτε η σχετική διαδικασία αναθεώρησης έχει κινηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπως προκύπτει από το έγγραφο «Options for Equality in State Pension Age» που υποβλήθηκε τον Δεκέμβριο του 1991 στο Βρετανικό Κοινοβούλιο.

12 — Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, όταν ένα δικαστήριο διαπιστώσει ανεπίτρεπτη διάκριση, η κατηγορία προσώπων που αποτελεί το αντικείμενο της διακρίσεως, εν προκειμένω οι άνδρες, έχει το δικαίωμα, εν αναμονή νομοθετικής παρεμβάσεως, να τύχει της ίδιας μεταχειρίσεως και του ίδιου συστήματος που ισχύει για την άλλη κατηγορία που βρίσκεται στην ίδια κατάσταση, εν προκειμένω τις γυναίκες: βλ. ιδίως την προαναφερθείσα απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1986, FNV, σκέψη 22, και την απόφαση της 13ης Μαρτίου 1991, C-377/89, Cotter και McDermott (Συλλογή 1991, σ. I-1155, σκέψη 18).

13 — Το ότι για την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας πρέπει να ληφθεί υπόψη η αποτελεσματική και αρμονική λειτουργία του θεσπισθέντος από το κράτος μέλος συστήματος έχει προσφάτως επιβεβαιωθεί από το Δικαστήριο, σε σχέση με εθνικό φορολογικό σύστημα, στις υποθέσεις της 28ης Ιανουαρίου 1992, C-204/90, Bachman (Συλλογή 1992, σ. I-0000), και C-300/90, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 1992, σ. I-0000).

Συμπέρασμα

14. Βάσει των ανωτέρω θεωρήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα ως εξής:

« Σε περίπτωση που ένα κράτος μέλος έχει καθορίσει διαφορετική, ανάλογα με το φύλο, νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου (65 έτη για τους άνδρες και 60 έτη για τις γυναίκες), το κράτος αυτό μπορεί εισέτι, δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο α, της οδηγίας 79/7, να παρεκκλίνει από την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που θέτει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας απαιτώντας όπως:

- i) οι άνδρες καταβάλλουν εισφορές για περίοδο κατά πέντε έτη μεγαλύτερη απ' ό,τι οι γυναίκες προκειμένου να δικαιούνται της ίδιας συντάξεως γήρατος και συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου·
- ii) οι άνδρες που ασκούν αμειβόμενη επαγγελματική δραστηριότητα μέχρι την ηλικία των 65 ετών συνεχίσουν να καταβάλλουν εισφορές μέχρι την ηλικία αυτή, ενώ οι γυναίκες που έχουν υπερβεί την ηλικία των 60 ετών μην υποχρεούνται να καταβάλλουν τέτοιες εισφορές, ασχέτως του αν συνεχίζουν ή όχι, και μετά την ηλικία αυτή, αμειβόμενη επαγγελματική δραστηριότητα,

εκτός αν μια τέτοια ανισότητα ως προς τη μεταχείριση έναντι των ανδρών μπορεί να εξαλειφθεί από το εθνικό δικαστήριο χωρίς να διακινδυνεύσουν υπερβολικώς η συνοχή και/ή η οικονομική ισορροπία του οικείου εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως. »